

وظایف دولت در ترویج اخلاق و معنویت در جامعه بر اساس بیانیه گام دوم

انقلاب اسلامی

سکینه سعادت کیا^۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۲۷

چکیده

بیانیه رهبر معظم انقلاب اسلامی خطاب به همه مردم ایران علی‌الخصوص جوانان است. در این بیانیه ایشان ۷ توصیه را بیان می‌فرمایند که مهم‌ترین آن اخلاق و معنویت است. رهبر معظم انقلاب ضمن تعریفی از اخلاق و معنویت، رشد آن را نیازمند همراهی حکومت‌ها با مردم دانست. بنابراین لازم است به وظایف دولت بر اساس این بیانیه در جهت ترویج اخلاق و معنویت پرداخته شود. هدف از نگارش این مقاله جایگاه دولت در ترویج اخلاق و معنویت است که به روش کتابخانه‌ای به آن پاسخ داده شده است. دولت با الگو بودن در اخلاق و معنویت، فراهم کردن زمینه رواج اخلاق و معنویت، کمک کردن به نهادهای اجتماعی و مبارزه با کانون‌های ضد معنویت سبب رواج اخلاق و معنویت در جامعه است.

کلیدواژگان: مقام معظم رهبری، دولت، اخلاق، معنویت، بیانیه گام دوم انقلاب

اسلامی.

---

^۵ دانش آموخته سطح ۲ حوزه علمیه خواران.

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران با وجود در سر داشتن گمان‌های باطل دشمن، با گذر از چالش‌ها و به دست آوردن پیشرفت‌های خیره‌کننده، چهلمین سالگرد پیروزی خود را پشت سر گذاشته و به دهه‌ی پنجم خود قدم نهاده است. در چنین زمانی رهبر معظم انقلاب اسلامی با صدور بیانیه گام دوم انقلاب، برای ادامه این مسیر روشن، به بیان دستاوردهای شگرف چهار دهه گذشته پرداخته و سفارش‌های اساسی به منظور جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ ارائه فرموده‌اند. این بیانیه خطاب به همه مردم ایران مخصوصاً جوانان است که به لحاظ مجهز بودن به علم روز متفاوت با جوانان قبل از انقلاب‌اند. جوانانی که بعد از چند دهه، هنوز انقلاب تکیه‌بر آنان دارد. این بیانیه در پی انتقال هوشمندانه میراث عظیم انقلاب به نسل جدید در کنار وظیفه‌سازی برای مسئولان و مدیران و مسئولیت‌آفرینی برای جوانان برومند این سرزمین تلاش می‌کند تا حرکت عظیم الهی را به تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای ظهور دولت حضرت مهدی (عج) متصل کند. حرکتی که همراه با هفت توصیه مهم از جمله توصیه به «علم و پژوهش»، «اخلاق و معنویت»، «اقتصاد»، «عدالت و مبارزه با فساد»، «استقلال و آزادی»، «عزت ملی، روابط خارجی و مرزبندی با دشمن» و «سبک زندگی» به ملت ایران خصوصاً جوانان بود. می‌توان مهم‌ترین محور این بیانیه را «اخلاق و معنویت» دانست. رهبر معظم انقلاب ضمن تعریفی از اخلاق و معنویت، رشد آن را نیازمند همراهی حکومت‌ها با مردم دانست؛ اما باین وجود تصریح کردند که این دو با دستور و فرمان به ثمر نخواهد نشست. ایشان در ادامه سخنان گهربار خود وظایفی را برای حکومت‌ها بیان کردند که ضمن عمل به آن‌ها بسیار مفید و کارساز خواهد بود. لذا سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که دولت بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، در ترویج اخلاق و معنویت در جامعه چه وظایفی را بر عهده دارد؟

در بیان اهمیت پرداختن به بحث اخلاق و معنویت همین بس که این دو نقش محوری در سعادت فردی و اجتماعی انسان دارد. حتی عمل کردن به قوانین و مقررات اجتماعی بدون پشتوانه اخلاقی امکان ندارد زیرا بدون اخلاق نه دین برای مردم مفهومی دارد نه دنیای آنان سامان می‌یابد. اهمیت این بحث چنان مهم بوده و هست که مقام معظم رهبری آن را جهت دهنده همه امور دانسته و تأکید کرده‌اند که کوهی از معلومات بدون اخلاق و معنویت درست، هیچ ارزشی ندارد. حتی در صورت بحرالعلوم بودن از نظر سواد و دانش و سیاست ولی نداشتن اخلاق کوچک‌ترین منفعتی برای جامعه نخواهد داشت.

ایشان اخلاق را پایه و اساس پیشرفت دانسته اما رشد اخلاق و معنویت در جامعه را زمانی میسر دانسته که دولتمردان به‌عنوان الگو افرادی اخلاقی و اصولی باشند زیرا اعتماد مردم به مسئولین به درجه رعایت اخلاق و معنویت در گفتار و کردار بستگی دارد. همچنین تأکید رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب در مورد اخلاق و معنویت اهمیت داشتن این بحث را دوچندان کرده است. لذا از آنجایی که دشمنان اسلام با استفاده از ابزارهای پیشرفته هر روز بیش از گذشته بر دل‌های پاک جوانان، نوجوانان و حتی نونهالان هجوم آورده‌اند و از آنجایی که دولتمردان حکومتی به دلیل شأن و نقش مهمی که در جامعه دارند همواره زیر نظر مردم یک جامعه هستند به‌گونه‌ای که هر رفتار و کردار اشتباه آن‌ها تأثیرات منفی بر مردم دارد به‌عبارت‌دیگر دولتمردان به سبب قدرت و اختیاراتی که دارند همیشه در معرض گرفتار شدن به آفت قدرت و سوء از موقعیت خویش هستند و این امر اثر سوء در افراد جامعه بر جا می‌گذارد لذا ضرورت دارد به بحث اخلاق، معنویت، رشد و ترویج آن در جامعه پرداخته شود. بر اساس بررسی سوابق تحقیق تاکنون این موضوع از دید محققین مغفول مانده است به همین دلیل در این مطالعه به پرسش اصلی مطالعه با عنوان «جایگاه دولت در ترویج اخلاق و معنویت بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی چیست؟» پرداخته خواهد شد.

در راستای پاسخ به این پرسش لازم است به چند پرسش فرعی پاسخ داده شود بنابراین پرسش‌های پیش رو چنین بیان گردیده است.

تلاش برای الگو قرار دادن خود در منش و رفتار اخلاقی و معنوی

فراهم کردن زمینه رواج اخلاق و معنویت

میدان دادن و کمک کردن به نهادهای اجتماعی

مقابله و مبارزه با کانون‌های ضد معنویت و اخلاق

در این مقاله سعی خواهد شد در مرحله اول به بحث مفهوم‌شناسی در مورد اخلاق و معنویت پرداخته شود لزوم و بعد منش و رفتار اخلاقی و معنوی حکومت تبیین گردد و همچنین زمینه‌هایی که دولت می‌تواند اخلاق و معنویت را در جامعه رواج دهد بعد ثابت گردد که در صورت دارا بودن دولتمردان با اخلاق و معنویت مردم نیز به پشتوانه الگو بودن دولت به اخلاق و معنویت رو خواهند آورد.

مفهوم‌شناسی واژگان

اخلاق، در اصل واژه‌ای عربی است که مفرد آن خُلُق و خُلُق است به معنای سرشت، خوی، طبیعت و امثال آن؛ که به معنای صورت درونی و باطنی و ناپیدای آدمی به کار می‌رود که با بصیرت درک می‌شود؛ چنان که خُلُق به صورت ظاهری انسان گفته می‌شود که با چشم قابل رؤیت است. (الزبیدی، تاج العروس من جواهر القاموس، ج ۲۵، ص ۲۵۷/ ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۰، ص ۸۶) معنای اصطلاحی اخلاق در میان اندیشمندان اسلامی عبارت است از «صفات نفسانی راسخ و پایداری که موجب می‌شوند افعالی متناسب با آن صفات به سهولت و بدون نیاز به تأمل و تروی از آدمی صادر شود». (مسکویه، تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق، ص ۵۱/ مجلسی، بحارالانوار، ج ۶۷، باب ۵۹، ص ۳۷۲) اخلاق تنها شامل صفات نفسانی پایداری است که در نفس رسوخ کرده باشد و شامل صفات ناپایداری که به صورت ملکه نفسانی

در نیامده اند نمی شود؛ بنابراین تعریف اخلاق، حیاتی استوار و راسخ در جان آدمی است که کارها به آسانی و بدون نیاز به تأمل و تفکر از آن صادر می شود. پس این تعریف هم شامل فضایل اخلاقی می شود و هم شامل رذایل اخلاقی؛ اگر این حیات به گونه ای باشد که افعال زیبا و پسندیده از آن صادر شود، آن را اخلاق نیک و فضیلت می نامند ولی اگر موجب صادر شدن افعالی زشت و ناپسند گردد، اخلاق بد و رذیلت نامیده می شود.

علم اخلاق یکی از ضروری ترین علوم برای انسان است، به همین دلیل به خاطر جایگاه علمی آن در معارف دینی، همواره مورد توجه علمای دین بوده است. همچنین هر مکتبی داعیه دار مباحث اخلاقی هست و در این باره سخنی به میان می آورد چراکه اخلاق ریشه در فطرت انسان دارد. در حدیث معروفی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمده است: «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ؛ من از آن جهت برانگیخته شدم که مکرمتها (شرافتها) ی اخلاقی را کامل و تمام کنم (و همه را بیاموزم)». تعبیر «انما» در این حدیث تمام اهداف بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله یعنی تکامل اخلاقی انسانها را نشان می دهد. [الحیاء، ج ۶ ص ۶۷۵] و امام کاظم علیه السلام فرمود: «الزَّمُّ الْعِلْمُ لَكَ مَا دَلَّكَ عَلَى صَلَاحِ قَلْبِكَ وَأَظْهَرَ لَكَ فَسَادَهُ؛ لازم ترین علم برای تو آن است که تو را به پاک سازی دل (و تهذیب نفس) راهنمایی کرده، فساد آن را برای تو آشکار کند». [مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۳۳۳] این احادیث نشان از میزان اهمیت پرداختن به اخلاق و تلاش برای کسب فضایل اخلاقی در اسلام دارد. در حدیث دیگری از امام علی علیه السلام آمده که فرموده اند: «لو كنا لانرجو جنَّةً ولانخشى ناراً ولانثوابا ولاعقابا لكان ينبغى لنا ان نطالب بمكارم الاخلاق فانها مما تدل على سبيل النجاح؛ اگر ما امید و ایمانی به بهشت و ترس و وحشتی از دوزخ و انتظار ثواب و عقابی نمی داشتیم، شایسته بود به سراغ فضائل اخلاقی برویم، چراکه آنها راهنمای نجات و پیروزی و موفقیت هستند.» [مکارم شیرازی، پیام قرآن، ج ۲، ص ۲۲]

مفهوم معنویت

معنویت در لغت از ریشه عنی گرفته شده است و به معنای معنوی بودن، مصدر جعلی معنوی یعنی بامعنا، منسوب به معنا، مربوط به معنا... حقیقی، اصلی، ذاتی، مزلق، باطنی و روحانی و نیز معنایی که فقط به وسیله قلب شناخته می‌شود و زبان را در آن بهره‌ای نیست. (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱۴، ذیل واژه) معنویت مفهومی بسیار گسترده دارد و هر هر کس بر حسب اعتقاداتی که دارد برای آن تعریفی در نظر می‌گیرد؛ اما باید دانست که معنویت، بسیار گسترده و شامل تمام ابعاد زندگی انسان می‌شود؛ همان‌طور که قرآن آن را با جان و هستی آمیخته می‌داند، غفلت از آن مساوی با فراموشی یاد خداست، (موسوی و دیگران، راهکارهای تقویت معنویت در جامعه با تکیه بر بیانیه گام دوم انقلاب، ش ۳۸) ولی مفهوم اصطلاحی آن در فرهنگ دینی مشخص می‌شود. تعبیر علامه طباطبایی از معنویت کمالات درونی انسان است. (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۴، ص ۵۶۷) جنبه روحی و ملکوتی که انسانیت انسان از آن ناشی می‌شود را جنبه معنوی انسان می‌نامد (مطهری، نرم‌افزار، ج ۱۳، ص ۵۱۵) علامه حسینی طهرانی معنویت را این‌گونه تفسیر می‌کند: معنویت حالت روحانیت و سبکی و نورانیت روحی است که امکان تقرب به خدای سبحان را برای انسان فراهم می‌آورد. (سینی طهرانی، ص ۲۰۳) رساله امام خامنه‌ای در تفسیر معنویت این است که معنویت به معنی برجسته کردن ارزش‌های معنوی از قبیل اخلاص، ایثار، توکل و ایمان در خود و در جامعه است. (فرازی از بیانیه گام دوم انقلاب) بنابراین مراد از معنویت، قابلیت و قدرت بالقوه درونی است که با معرفت، ایمان، عمل به شریعت اسلامی و با عبودیت و بندگی آگاهانه و مخلصانه و خاشعانه خداوند متعال بروز می‌کند و در دل و روح انسان، حیات و نورانیت ایجاد می‌کند و در اندیشه و اخلاق و رفتار فردی و اجتماعی تجلی پیدا می‌کند. (پاکیزه، نقشه راه و مدل عملیاتی اخلاق و معنویت در گام دوم انقلاب اسلامی، ص ۱۹) معنویت بر تربیت افراد جامعه بسیار اثرگذار است.

تلاش برای الگو قرار دادن خود در منش و رفتار اخلاقی و معنوی

جایگاه ارزشی هر کس را در اجتماع، اخلاق او معین می‌کند؛ یعنی اخلاق هر کس معرف اوست؛ بنابراین در گزینش افراد برای به دست گرفتن امور جامعه، صفات و افعال اخلاقی انسان نقش دارد. در یک جامعه دینی، همه نهادها، سازمان‌ها و همه ارکان حکومتی و ... باید همه تلاش و کوشش خود را صرف تحقق دین و ارزش‌های دینی و اخلاقی نمایند. مقام معظم رهبری ^{مدظله العالی} نیز اخلاق را پایه و اساس پیشرفت می‌داند؛ اما جامعه‌ای به سمت اخلاق تسری پیدا می‌کند که زمامداران و کارگزاران آن افرادی اخلاقی و اصولی باشند؛ چراکه آن‌ها همواره برای مردم یک جامعه به عنوان الگو محسوب می‌شوند و اعتماد آن‌ها به مسئولان، به درجه‌ی رعایت اخلاق، انصاف و عدالت در گفتار و کردار آن‌ها بستگی دارد.

ایشان در جای دیگر از اخلاق و معنویت به عنوان یکی از ابعاد اصلی پیشرفت یاد کرده و می‌فرمایند: پیشرفت در یک جهت محض نیست؛ مقصود از پیشرفت، پیشرفت همه جانبه است. از همه‌ی ابعاد در کشور، این ملت، شایسته و سزاوار پیشرفت است، پیشرفت در تولید ثروت ملی، پیشرفت در دانش و فناوری، پیشرفت در اقتدار ملی و عزت بین‌المللی، پیشرفت در اخلاق و در معنویت، پیشرفت در امنیت کشور - هم امنیت اجتماعی، هم امنیت اخلاقی برای مردم - پیشرفت در ارتقای بهره‌وری... همچنین پیشرفت در قانون‌گرایی و انضباط اجتماعی؛... پیشرفت در وحدت و انسجام ملی؛... پیشرفت در رفاه عمومی؛... پیشرفت در رشد سیاسی؛ که درک سیاسی، رشد سیاسی، قدرت تحلیل سیاسی برای جمعیت عظیمی مانند جمعیت ملت ما، مثل یک حصار پولادین در مقابل بدخواهی‌های دشمنان است؛... مسئولیت‌پذیری، عزم و اراده‌ی ملی؛ در همه‌ی این زمینه‌ها باید پیشرفت بشود. (بیانات رهبر انقلاب در حرم مطهر رضوی، ۱/۱/۱۳۸۸)

اخلاق اسلامی در جامعه باید در قالب رعایت مفاد اخلاقی در اجتماع مردم و در همه زمینه‌ها رعایت شود. کوهی از معلومات بدون اخلاق درست، هیچ ارزشی ندارد، اما ارزش‌های اخلاقی و معنوی در جامعه برای جوان ضروری است و اهمیت آن بیش‌تر از علم است که انقلاب اسلامی به خاطر همین ارزش‌ها بوده است. (بانکی‌پور فرد، قماشچی، تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری، ص ۱۳۶) مقام معظم رهبری درباره اهمیت رعایت اخلاق می‌فرمایند: اگر انسان‌ها از نظر سواد و دانش و سیاست بحرالعلوم هم باشند؛ ولی اخلاق نداشته باشد و به فضائل مختلف اخلاقی در اجتماع و در بین مردم آراسته نشود، کوچک‌ترین نفعی برای خود و جامعه نخواهند داشت. (لباف، شناسایی فضایل اخلاق حرفه‌ای پلیس و ریشه‌های آن از دیدگاه فرماندهی معظم کل قوا، ص ۵۱) رفتار اسلامی و الگوبرداری معنوی و اخلاقی از آموزه‌های دینی و ارتقای اصول و مبانی معنوی و اخلاق، بهترین مسیر برای رشد و تعالی افراد در جامعه و مقاومت در برابر وسوسه‌های شیطانی است (میرزایی، تحلیل مؤلفه‌های معنویت و اخلاق در وصیت‌نامه شهدای فرهنگی استان ایلام مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، ص ۵۳)

مواردی که می‌توانند الگو باشند برای منش و رفتار اخلاقی و معنوی به قرار زیر هستند: از آنجایی که افراد، سازنده جامعه محسوب می‌شوند پس هر فردی با خودسازی می‌تواند نقش مؤثری در تشکیل جامعه‌ای بافضیلت داشته باشد. برای اصلاح جامعه ابتدا باید به اصلاح افراد جامعه پرداخت. همچنان که اسلام برای اصلاح جامعه ابتدا به فرد رو می‌کند و انواع لغزش‌ها و انحراف‌ها را به او نشان می‌دهد و در مقابل، عدل و انصاف را بیان می‌کند و با تشویق به نیکی و عدالت و یادآوری اجر و پاداش، باعث نجات جامعه از هلاکت و بدبختی می‌شود؛ بنابراین، دولتمردان در یک جامعه اسلامی ابتدا باید به اصلاح فردی خود روی آورده و برخوردار از لیاقت و تقوای الهی باشند و افرادی دقیق و آگاه به مسائل و حوادث روز باشند. قوانین الهی و انسانی را فقط افراد شایسته و کاردان و باتقوا اجرا می‌کنند و دولتمردان زمانی به اصلاح جامعه می‌پردازند

که برخوردار از شایستگی باشند و شایستگی آن‌ها در گرو شایستگی اخلاقی خلاصه می‌شود. از این رو افراد صالح باید در رأس امور قرار گیرند و به عدل عمل نمایند. حضرت علی علیه السلام به مالک اشتر فرمودند: «کارهایی که بیش از هر چیز باید به آن‌ها علاقه و توجه نشان داد، میانه‌روی در حق و گسترش دادن عدالت و همگانی کردن آن است که موجب خشنودی رعیت می‌شود.» چنان‌که از سخنان گهربار مولای متقیان فهمیده می‌شود. مردم از همه کارگزاران که بالاترین مقام کشور که همان رهبر است الگوپذیری دارند و او را سرمشق خود قرار می‌دهند. پس دولتمردان باید متصف به ارزش‌ها و صفات نیکوی اخلاقی باشند تا مردم به تبعیت از آنان به سوی اخلاق و ترویج آن بکوشند. (ویژگی‌های دولتمردان اسلامی، ش ۵۳)

یکی از شیوه‌های ترویج اخلاق و معنویت پدید آوردن الگوهای محبوب در جامعه است. وجود این الگوهای محبوب در جامعه، به‌خودی‌خود افراد آن محیط را به سوی آنان تشویق و ترغیب می‌کند؛ و دیگران از مکارم اخلاقی آن‌ها، الگوبرداری می‌کنند. لذا دولتمردان باید خود الگوی اخلاقی جوانان باشند تا جوانان هم به تبعیت از آنان این سنت حسنه را ادامه و در ترویج هر چه بیش‌تر آن کوشا باشند. همچنان‌که بیش‌تر الگوهای قرآنی و تأثیرگذار اخلاقی پیامبران جوان بودند. دولتمردان به‌عنوان الگو باید به پرورش ایمان در خود کوشا باشند زیرا ایمان، خود آفریننده مکارم اخلاقی است. در سایه ایمان به یگانگی خداوند، اهداف، انگیزه‌ها، عواطف و افعال، همگی برای تحقق هدفی واحد که یگانگی خداوند است، همگرایی می‌یابد و آمال و اهداف دنیوی، نفسانی و شیطانی و هر آنچه غیر خداست و سبب تنش، کشمکش، حسد و رذایل اخلاقی است، کم‌رنگ می‌گردند. قدرت ایمان هراندازه بیش‌تر باشد احساس حضور در محضر خداوند بیش‌تر و تربیت اخلاقی و ترویج آن آسان‌تر خواهد بود. جوانان وقتی چنین الگوهای ایمانی را ببینند خود به‌خود به سوی این اخلاق حسنه روی می‌آورند و این خود یک نمونه از بهترین راه‌های ترویج اخلاق است. (مجله حدیث زندگی، روش تعلیم و تربیت اخلاقی از دیدگاه قرآن،

ش ۳۷) اولیای الهی و مردان خودساخته، عمل و رفتارشان مانند گفتارشان آموزنده است، اینان تلاش می‌کنند دعوت مردم به سوی ارزش‌ها بدون زبان باشد و این آموزه امام صادق (ع) مبنی بر اینکه «كُونُوا دُعَاةَ النَّاسِ بِغَيْرِ أَلْسِنَتِكُمْ» را عملیاتی کنند. امام خمینی (ره) یکی از مصادیق این سخن معصوم (ع) بود. رفتار الهی آن ابرمرد وارسته، بستر گرایش‌ها و رویش‌های معنویت و اخلاق را در جامعه فراهم ساخت و در سایه‌سار وجود پربرکتش فضای عمومی کشور عطر معنویت و اخلاق اسلامی فراگرفت. امام پیش از اصلاح جامعه به اصلاح خویش پرداخته بود، اساساً امام خود را نمی‌دید و هر چه داشت آن را از خدا می‌دانست. (یعقوبی، افزایش عیار معنویت و اخلاق در سایه انقلاب اسلامی) به فرمایش امام علی (ع) «قَدْ أَلْزَمَ نَفْسَهُ الْعَدْلَ فَكَانَ أَوَّلَ عَدْلِهِ نَفْيَ الْهُوَى عَنْ نَفْسِهِ» (نهج البلاغه، خطبه ۸۷) خود را به عدالت وامی‌داشت و آغاز عدالت او آن بود که هوای نفس را از وجود خود بیرون می‌راند.

مهم‌ترین بُعد در اخلاق اداری از نگاه مقام معظم رهبری ^{مدظله العالی}، بحث عدالت‌محوری و جدیت در استقرار عدالت در جامعه است. بدین معنا که کارگزار باید در دو جبهه در موضوع عدالت مبارزه کند؛ اولاً باید تلاش کند در کاری که به دست او است و با مردم سروکار دارد، عدالت و مساوات را در بین کارکنان، مخاطبان و مراجعان رعایت کند. ثانیاً باید در جهت تسری عدالت در جامعه تلاش کند. (خان محمدی؛ کشاورزبان الگوی اسلامی - ایرانی اخلاق کارگزاران مبتنی بر اندیشه‌ی مقام معظم رهبری)

رسانه ملی در نظام اسلامی عاملی تأثیرگذار و فرهنگ‌ساز است که وظیفه‌ای مهم دارد و آن اینکه باید خود با عمل و پایبندی به دین و ارزش‌های اخلاقی و دینی، الگوی سایر رسانه‌های نظام اسلامی و جهان اسلام باشد. (فلاح سلوکلاهی، سیمای کارگزاران دولت اسلامی از منظر امام علی (ع)، ش ۹۳)

اخلاص در عمل داشتن مسئولین: حیات و ارزش انسان به علم است و ارزش علم و دانش به عمل و ارزش و اهمیت عمل به اخلاص. همان‌گونه که آب مایه حیات و عامل شادابی پدیده‌هاست اخلاص نیز موجب حیات و ارزش اعمال و پشتوانه‌ای برای بقاء و دوام آن است. امیرالمؤمنین حضرت علی (ع) این‌گونه آرزو می‌کند: «این‌الذین الخلووا اعمالهم و طهروا قلوبهم لمواضع نظرالله، کجایند کسانی که برای خدا کار خالص انجام دهند و دل را که جایگاه نظر خداوند است از هرگونه ناخالصی و گناه پاک کنند.» (میزان الحکمه، ج ۳، ص ۶۰) اگر در هر کاری اخلاص باشد و خالص برای خدا و خدمت به خلق باشد هرچه قدر هم کوتاه باشد ماندگار خواهد بود. مسئولین که وظیفه خدمتگزاری به مردم را دارند باید از اخلاص در عمل و دعا کردن لبریز باشند تا اعمال و خدمات آن‌ها مورد رضای خداوند قرار گیرد. از نظر امیرالمؤمنین (ع) رعایت این دو حالت باعث قبول شدن اعمال انسان‌ها از سوی خداوند می‌شود و آن دو خصلت دعا و اخلاص است بنابراین هرکسی می‌خواهد سایر کارهایی که انجام می‌دهد مورد قبول واقع شود باید اخلاص را در وجود خود نهادینه کرده و وجود خود را به دعا مزین کند. (کریمی، ضرورت برخورداری مسئولان از شاخصه اخلاص در عمل)

ولایتمدار بودن مسئولین: ولایت یکی از ارکان اصلی و آموزه‌های اساسی دین مبین اسلام و به تعبیر دقیق‌تر، اصلی‌ترین و اساسی‌ترین آموزه اسلامی است. آموزه‌های اسلامی، زمانی معنای واقعی به خود می‌گیرد که در چارچوب ولایت و در محور آن تحقق یابد. شرط پذیرش اعمال، ولایتمداری است و هر کس که به ولایت نزدیک‌تر شود و در ولایتمداری استوارتر گردد، بهره بیش‌تری از چشمه‌های معنوی خواهد برد؛ بنابراین ضروری است کسانی که در دولت‌ها قرار می‌گیرند این حس را داشته باشند که مقلد رهبر باشند و همان‌گونه که مقلد در همه مسائل خود اعم از ریزودرشت در محور مرجعیت خودش حرکت می‌کند آن‌ها هم در این مسیر حرکت کنند. ولایت‌پذیری مسئولین و سیاست‌مداران باید در عمل نشان داده شود. مردم وقتی

ولایت‌پذیری مسئولین را در عمل‌شان می‌بینند، آن‌ها نیز ولایت‌پذیری را چراغ راه آینده خود قرار می‌دهند. الگو بودن مسئولین در ولایت‌پذیری آن‌هم نه فقط در کلام، بلکه در عمل، دولتمردان و وظیفه بسیار سنگینی دارند. (توانگر، ولایت‌مداری و بصیرت‌افزایی نقشه راه حقیقت، روزنامه کیهان)

فراهم کردن زمینه رواج اخلاق و معنویت

اخلاق، ایجاد محدودیت و مانع برای پویایی مدیریت نیست، بلکه به عکس، مدیریت را در یک نظام و مکانیسم منطقی، عقلانی، عاطفی و ارزشی که حقیقت، سعادت و کمال انسان را شکل می‌دهد. اخلاق، تزریق صفات ارزشی همچون صداقت، امانت‌داری، فروتنی و تواضع، حسن سلوک با مردم و رعایت حقوق شهروندان، عدم مکر و حيله در مدیریت و عدم سودجویی و منفعت‌طلبی در عرصه سیاست ورزی است. (رودگر، نقش اخلاق و معنویت در کارآمدی نظام، ص ۴۲، ش ۴۴) هر چه معنویت انسان بیش‌تر و قوی‌تر باشد، خلاقیت و ابتکار، عدالت فکری و روحی، عدالت اخلاقی و اجتماعی و عدالت در عرصه حکومت و مدیریت بیش‌تر خواهد بود و انسان‌های اهل معنویت به حکومت به‌عنوان ابزاری برای تحقق آرمان‌های اصیل انسانی و ارزش‌های الهی نگاه می‌کنند. معنویت اسلامی با مدیریت اسلامی، ارتباطی تنگاتنگ داشته و عامل تقویت، توسعه و توفیق حکومت و مدیریت یا کارآمدی بیشتر نظام اسلامی می‌شود؛ چنان‌که در سیره سیاسی پیامبر اعظم (ص) و علی (ع) دیده‌ایم و همان‌طور که در سیره حکومتی حضرت امام خمینی (قدس سره) نیز مشاهده کرده‌ایم. (همان، ص ۴۳-۴۴)

انقلاب اسلامی ظرف ظهور و تحقق معرفت، معنویت و شریعت ناب اسلامی خواهد بود؛ یعنی اسلام ناب در حدوث و بقای انقلاب اسلامی نقش محوری و کلیدی دارد؛ در نتیجه «معنویت» در تعامل و تناظر با عقاید و احکام و آموزه‌های حکمتی و حکومتی و سلوکی و سیاسی است؛ (همان، ص ۴۶) به تعبیر استاد شهید مطهری: «اسلام چون دین است، یک معنویت است و در

کنار سایر عناصر قرار می‌گیرد... اسلام یک مکتب جامع است (مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۴ ص ۲۴) بنابراین یکی از ضرورت‌های زندگی اجتماعی حاکمیت معنویت و اخلاق در جامعه است. معنویت و اخلاق، جهت دهنده همه حرکت‌ها و فعالیت‌های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه است؛ بودن آن‌ها، محیط زندگی را حتی با کمبودهای مادی، بهشت می‌سازد و نبودن آن حتی با برخورداری مادی، جهنم می‌آفریند. (بیانات مقام معظم رهبری) (اخوان نبوی، معنویت و اخلاق، نیاز امروز جامعه دینی) برخی از راه‌های ترویج و گسترش اخلاق و معنویت به شرح زیر است:

یکی از راه توسعه و گسترش اخلاق و معنویت در جامعه وجود یک سلسه باورها و ارزش‌های دینی در جامعه است. این باورها به انگیزه افراد ارزش دینی می‌دهد و موجب قوت و تداوم این انگیزه‌ها می‌شود، زیرا انگیزه‌های نشأت یافته از ایمان استحکام و دوام بیش‌تری نسبت به انگیزه‌های نشأت گرفته از مادیات دارند؛ زیرا باورهای دینی به انگیزه افراد قداست می‌بخشد و به صاحب آن قوت عطا می‌کند و او را در انجام وظایف خویش استوار و ثابت‌قدم می‌گرداند. (آقا پیروز، مدیریت در اسلام، ص ۱۵۹) پس یکی از آموزه‌های دینی، توجه به کرامت انسان‌هاست که متأسفانه در رفتار اجتماعی ما کم‌تر به آن توجه می‌شود. با توجه به تعالیم دینی این آموزه، مبنایی است برای سایر اصول اخلاقی مانند رعایت انصاف و عدالت در برخوردهایی است که یک فرد با سایر افراد دارد، اما نادیده گرفتن این اصل در رفتارهای اجتماعی موجب آسیب‌های اجتماعی در جوامع دینی شده است. (اخوان نبوی، معنویت و اخلاق نیاز امروز جامعه دینی) خداوند در این باره می‌فرماید: « كَمْ مِنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِتْنَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ » (بقره/۲۴۹) این آیه دلالت بر این دارد که هر جامعه‌ای که در آن معنویت برقرار باشد و انگیزه افراد آن نشأت یافته از ایمان و باورهای دینی باشد، جامعه‌ای پیروز خواهد بود زیرا در هر شرایطی خداوند آن‌ها را یاری خواهد کرد که بر دشمنانشان پیروز شوند.

فراهم کردن شرایط ورود رسانه ملی است. اولاً پیام رسانات رسانه ملی، خود باید افراد معنوی و اخلاق مدار باشند. ثانیاً لازم است ترویج معنویت و اخلاق را به عنوان یکی از محوری‌ترین برنامه‌های خود مدنظر قرار دهند که لزوم توجه به این امر را، در عرصه‌های مختلف تولید محتوا، برنامه‌سازی و... طلب می‌کند. (عباس زاده، مؤلفه‌های هنجاری رسانه تمدن ساز بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب، ش ۴، ص ۱۰۵) رهبر انقلاب در مورد نقش رسانه‌ها می‌فرماید: رسانه‌های جمعی نیز باید تلاش و جهادی وافر برای تحقق معنویت و اخلاق در جامعه را شروع نمایند. شعور معنوی و وجدان اخلاقی در جامعه هر چه بیش‌تر رشد کند، برکات بیش‌تری به بار می‌آورد، این، بی‌گمان محتاج جهاد و تلاش است. (خامنه‌ای، ۲۲/۱۱/۱۳۹۷)

ترویج ارزش‌های اسلامی: ارزش‌های اسلامی در واقع حکم شاخ و برگ‌های درخت تنومند اسلام را دارند که ریشه‌ی آن‌ها، اصول دین و باورهای اساسی است که پشتوانه نظام ارزشی اسلام است. هر چه مقدار باورها در افراد قوی‌تر باشند، ارزش‌ها نیز قوت و ضمانت بالاتری برای عمل خواهند بود. امیرمؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ عَرَفَ كَفَّ» (آمدی، غررالحکم، ح ۷۶۴۵) برای ترویج ارزش‌های اسلامی در جامعه باید زمینه‌سازی شود در ابتدا باید سطح معرفت دینی افراد بالا رود؛ چون هرچقدر سطح معرفت دینی افراد جامعه بالا باشد جامعه بیش‌تر به معنویت نزدیک خواهد شد در نتیجه پایبندی افراد جامعه به باورها و ارزش‌های اسلامی نیز بالا خواهد رفت و اگر روحیه دینی در جامعه تقویت یابد موجب رشد و ترقی و تعالی معنویت افراد جامعه می‌شود. (اقاپیروز، مدیریت در اسلام، ص ۳۴۲_۳۴۴)

سپردن مسئولیت به جوانان: اگر انسانی خود را توانا بیابد و بفهمد کاری از دست او برمی‌آید، احساس سربلندی و عزت‌نفس می‌کند. باید برای تکریم شخصیت جوانان جامعه احساس عزت را در آنان به وجود آورد تا احساس سرافکنندگی و ذلت نکنند. پس لازم است امکانات پرورش آن‌ها فراهم شود تا باور کنند که برای جامعه مفید هستند و می‌توانند به رشد

جامعه کمک کنند. یکی از راه‌های تکریم شخصیت جوانان مسئولیت دادن و تقسیم کار در بین آنان است. اگر مسئولیت‌ها با نظارتی ظریف به جوانان داده شود موجب تحول اخلاقی در آنها می‌شود، زیرا در این حالت جوان وقت خود را به بطالت هدر نمی‌دهد و به دنبال سرگرمی‌های پوچ نخواهد رفت و تنها به فکر پیشبرد اهداف خویش خواهد بود. این امر می‌تواند تأثیر بسزایی در ایجاد و تقویت معنویت در جامعه باشد. در آیات و سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله در مورد سپردن مسئولیت به جوانان و شکوفایی استعداد آنها و تکریم شخصیت جوانان موارد فراوانی وجود دارد. (دیلمی، اخلاق اسلامی، ص ۱۸۴) یکی از نمونه‌های سپردن مسئولیت به جوانان در قرآن انتخاب طالوت جوان برای بر عهده گرفتن فرماندهی بنی اسرائیل است که در آیه ۲۴۷ سوره بقره به آن اشاره شده است: «بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ؛ طالوت را بر شما به پادشاهی گماشته است»

احیای امر به معروف و نهی از منکر: امر به معروف و نهی از منکر یکی از عوامل تأثیرگذاری در برقراری معنویت در جامعه است به همین دلیل خداوند در قرآن نسبت به کسی که امر به معروف و نهی از منکر نمی‌کند می‌فرماید: «كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ، آن‌ها هیچ‌گاه یکدیگر را از کار زشت خود نهی نمی‌کردند و آنچه می‌کردند بسی قبیح و ناشایسته بود» (مائده/۷۹) کسی که نسبت به فساد بی تفاوت باشد، ملعون انبیاست؛ زیرا نهی از منکر یک وظیفه همگانی و عمومی است. اگر در جامعه‌ای امر به معروف و نهی از منکر صورت نگیرد، زمینه‌ساز کفر در جامعه می‌شود. (قرائتی، تفسیر نور، ج ۲، ص ۳۵۲)

با توجه به این نکته که انسان اجتماعی آفریده شده است و حتی نسبت به برطرف کردن نیازهای خود به دیگری نیازمند است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره می‌فرماید: «کلکم راعٍ، و کلکم مسؤلٌ عن رعیتِهِ؛ همه شما نگهبان و مسئول یکدیگر هستید. (بخاری، صحیح بخاری، ج ۳، باب نکاح)

آیین انسان‌ساز اسلام برای پاسداری از سلامت جامعه و جلوگیری از هر نوع فساد و انحراف و برقراری معنویت در جامعه، قانون امر به معروف و نهی از منکر را وضع کرده که از این طریق نظارت همگی در جامعه اسلامی را خواستار شده است: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ... مردان و زنان باایمان برخی ناظر و سرپرست بر بعض دیگر هستند» (توبه/۷۱) به این معنا که همدیگر را امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند. فریضه امر به معروف و نهی از منکر در احادیث اسلامی، از آن به‌عنوان عالی‌ترین و شریف‌ترین واجب دینی یاد شده است یعنی بر فرد مسلمانان واجب گردیده تا در اثر اجرای آن فضای عمومی جامعه، فضایی معنوی و سالم و آرام و مطمئن برای زندگی و رشد انسان باشد. (تقوی دامغانی، تأملات فرهنگی، ج ۱، ص ۱۷۷)

امر به معروف و نهی از منکر برای برقراری معنویت به‌اندازه‌ای مهم است که اگر نباشد علاوه بر اینکه معنویت در جامعه از بین خواهد رفت، اشرار و ستمکاران و فاسدان افسار جامعه را به دست خواهند گرفت و آرامشی که به سبب معنویت در جامعه به وجود آمده را از بین خواهند برد. امیرمؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید: «لَا تَتْرَكُوا الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ فَيَوَكِّي عَلَيْكُمْ شِرَارُكُمْ ثُمَّ تَدْعُونَ فَلَا يَسْتَجَابُ لَكُمْ؛ امر به معروف و نهی از منکر را رها می‌کنید که در آن صورت پلیدان بر شما حکومت خواهند کرد و هر چه دعا کنید مستجاب نخواهد شد.» (نهج البلاغه، نامه ۴۷) رهبر معظم انقلاب در پیامی به مناسبت اولین سالگرد ارتحال امام خمینی رحمه الله علیه فرمودند: «امر به معروف و نهی از منکر که یکی از ارکان اساسی اسلام و ضامن برپاداشتن همه فرایض اسلامی است باید در جامعه ما احیا شود و هر فردی از مردم خود را گسترش نیکی و صالح و برچیده شدن زشتی و گمراهی و فساد مسئول احساس کند. ما هنوز تا رسیدن به یک جامعه کامل اسلامی که نیک بختی دنیا و آخرت مردم را به‌طور کامل تأمین نکند و تباهی و کج روی و ظلم و انحطاط را ریشه‌کن سازد فاصله زیادی داریم این فاصله باید با همت مردم و تلاش مسئولان طی شود و پیمودن آن با همگانی شدن امر به معروف و نهی از

منکر آسان گردد.» (برگزیده سخنان مقام معظم رهبری، فرهنگ و تهاجم فرهنگی، ص ۲۷۷)
بنابراین، اگر هریک از افراد جامعه خود را در مقابل رفتار و کردار دیگری مسئول بداند آن وقت
است که می‌توان معنویت را در جامعه برقرار ساخت.

برخورد با انحرافات در جامعه: در امر تربیت و اصلاح دیگران، ارشاد و تعلیم، اخلاق
نیکو و محبت و سعه صدر و نرمش و مدارا همگی اموری لازم و ضروری به نظر می‌رسند، اما در
برخی موارد به دلیل نوع انحراف و عظمت قبح و زشتی آن نرمش و مدارا بی‌اثر است و باید با
برخوردی انقلابی جلوی فساد را گرفت نمونه‌ای از این برخورد، در سیره انبیاء است که قرآن
این گونه از آن یاد می‌کند: «وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي
أَعْجَلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ وَاللَّوَّاحِ وَاللَّوَّاحِ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضَعُّوْنِي...»
چون موسی به حال خشم و تأسف به سوی قوم خود بازگشت، به آنان گفت: شما پس از من
بسیار بد حفظ الغیب من کردید! آیا در امر خدای خود عجله کردید! و الواح را به زمین انداخت
و (از فرط غضب) سر برادرش (هارون) را گرفته به سوی خود می‌کشید، هارون گفت: ای فرزند
مادرم، این قوم مرا خوار و زبون داشتند.» (اعراف/۱۵۰) این واکنش شدید و اظهار خشم حضرت
موسی علیه السلام اثر تربیتی فوق‌العاده‌ای در بنی اسرائیل گذاشت که صحنه را به کلی دگرگون
ساخت، اگر حضرت موسی با کلمات نرم و ملایم آن‌ها را پند داده بود، شاید کم‌تر سخنان او را
می‌پذیرفتند و به اهمیت خطای خویش پی نمی‌بردند و ممکن بود آثار بت‌پرستی در اعماق
ذهن‌شان باقی بماند. سپس به سراغ عامل اصلی توطئه رفت و او را چنان مجازاتی کرد که از
کشتن بدتر بود و آن را از جامعه طرد و تبدیل به یک موجود نجس و آلوده که همگان باید از
او فاصله بگیرند کرد. (مردانی، سالم‌سازی محیط جامعه از آلودگی‌های اخلاقی در حکایات
قرآنی) بنابراین، برای برقراری امنیت و نظم و اجرای معنویت در جامعه نیاز است نسبت به رفتار
و کردار افراد خطاکار در جامعه به شدت برخورد کرد.

۱) فراهم آوردن مقدمات ازدواج آسان: از وظایف دولت و جامعه در مسئله‌ی ازدواج، فراهم ساختن مقدمات ازدواج است. دولت مسئول حفظ سلامت جامعه است و تشکیل نهاد خانواده به وسیله ازدواج به موقع، از بروز بسیاری از مشکلات اجتماعی جلوگیری می‌کند و سلامت جامعه را در پی دارد، بنابراین باید به‌طور جدی در این خصوص اقدام کند. دولت می‌تواند از طریق کمک‌های مالی، شناسایی همسر مناسب، واسطه‌گری در ازدواج و تشویق به ازدواج و... مقدمات تشکیل خانواده و ازدواج آسان را فراهم کند. (همان)

۲) نهاد آموزش و پرورش: آموزش و پرورش مهم‌ترین نهاد اجتماعی و سنگ زیربنای جامعه است که وظیفه‌ی تعلیم و تربیت سرمایه‌های مهم اجتماعی، فرهنگی و انسانی را به عهده دارد. این نظام باید بداند تربیت درست و شایسته دربردارنده آموزش اصول اخلاقی است و دانش آموزان باید افرادی متعهد به این اصول تربیت شوند تا بتوانند در آینده امنیت جامعه را رقم بزنند؛ زیرا یکی از اصلی‌ترین مسائل در سعادت و پیشرفت انسان یادگیری راهکارهای تربیت اخلاقی است. تعلیم و تربیت از مهم‌ترین عرصه‌ها در تربیت اخلاقی است که مورد توجه اساتید و مربیان مدارس قرار گرفته است. برنامه‌های تربیت اخلاقی باید غیرمستقیم باشد، بدون هیچ اجباری به خود دانش آموز اختیار داده شود تا بتواند از انتخاب‌های اخلاقی پیش رو بهترین گزینه را انتخاب کند و آغاز تربیت از الگو بودن معلم برای دانش آموز است، زیرا به میزان قابل توجهی جوانان محتاج یک الگوی زنده و موفق هستند تا بتوانند با مشاهده و مقایسه عمل خود با دیگران از نقاط ضعف خویش آگاه شوند از این رو اخلاق شایسته معلمان اخلاقی و دینی اثر بسیار مطلوبی در ایجاد انگیزه و رغبت دانش آموزان به مسائل اخلاقی و دینی دارد. (حیدر زاده و عبدالهی، نقش آموزش و پرورش در رشد اخلاقی دانش آموزان) بنابراین دولت می‌تواند با نظارت و اعمال ضابطه در کم و کیف نیروهای انسانی شاغل در نهاد آموزش و پرورش، به

تحقق این اهداف کمک کند. (عدالت نژاد، رابطه نهاد حکومت با نهاد آموزش و پرورش، ش

(۱۱)

میدان دادن و کمک کردن به نهادهای اجتماعی

نهادهای اجتماعی و مردم نهاد فراوانند، جلسات خانگی و خانوادگی، نشست‌های قرآنی و موسسه‌های خیریه وجود دارند که درصدد گسترش امور معنوی و معروف‌هایند، دولتمردان شایسته است به این مجموعه‌های مردمی و نهادهای اجتماعی مانند سمن‌ها کمک کنند تا بذر معنویت و اخلاق را در جامعه بگسترانند و شکوفه‌های معروف را به مردم هدیه کنند.

عنایت و توجه مدیران و مسئولان مؤمن به اقامه هر چه بهتر نماز و کمک از این فریضه مهم و مؤثر نقش بزرگی در توفیق و موفقیت‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، علمی، اقتصادی بوده و خواهد بود. افزایش کمی و کیفی نماز و مساجد در طول این سال‌ها نسبت به گذشته نقش معنویت و ایمان به خدا را در جامعه پررنگ نموده است. حال که این فریضه مهم اقامه نماز تا به امروز به موفقیت‌های ما کمک شایانی کرده و در مشکلات و گرفتاری‌ها دست ما را به خوبی گرفته است حق مطلب آن است که در آینده درخشان پیش رو بیش از گذشته به این فریضه مهم و مؤثر توجه داشته باشیم و با اقامه هر چه بهتر نماز و دعوت دیگران به این مهم بخصوص نسل نو از اثرات و برکات آن بیش تر بهره‌مند بشویم، زیرا که خود خدا فرموده است که اگر اقامه نماز کنید من با شما هستم و کید و مکر قوی‌ترین دشمنان شما را خنثی و در حل مشکلات و رسیدن به اوج عزت و منزلت کمکتان خواهم کرد (واستعینوا بالصبر و الصلوه) (مظفر، نقش نماز و معنویت در پیروزی و رشد انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب)

نهادهای اجتماعی که دولت باید به آنها کمک کند در جهت اخلاق و معنویت به قرار

زیر است:

۱) نهاد خانواده: زیرا اصیل‌ترین و طبیعی‌ترین نهاد بشری است و بر همین اساس حمایت از خانواده به منظور حفظ و بقای آن در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر پایه‌ی اخلاق اسلامی و حقوق مورد تأکید بسیار واقع شده است. از دیدگاه اسلام، ازدواج امری است واجب که اگر با قصد قربت انجام شود، عبادت محسوب می‌شود. پیامبر گرامی اسلام و ائمه اطهار درباره ازدواج سفارش فراوان کرده‌اند. رسول خدا (ص) فرموده‌اند: «اکثر اهل آتش در قیامت آنانی هستند که از ازدواج و تشکیل خانواده امتناع کرده‌اند.» (انصاریان، نظام خانواده در اسلام، ص ۶۵) بر اساس آموزه‌های دینی، نظام اسلامی به اعتبار اینکه مسئول حفظ سلامت جامعه است وظیفه دارد شرایط لازم را جهت تسهیل و رواج امر ازدواج فراهم نموده و مسیر رسیدن به جامعه سالم و صالح را هموار نماید بنابراین باید در این باره به‌طور جدی اقدام کند. (علمدار، مسئله ازدواج، سیاست‌ها و عملکردهای دولت، ش ۳۵، ص ۶۷)

حمایت دولت از خانواده به شیوه‌های زیر است:

۱_۱ برداشتن موانع ازدواج و تسهیل تشکیل خانواده: از جمله وظایف و تکالیف دولت در راستای حمایت از نهاد خانواده و استواری و استحکام آن برداشتن موانع ازدواج و تسهیل ازدواج جوانان است. بر جامعه و دولت واجب است که هرگونه مانع را از جلوی ازدواج بردارند و راه و وسایل آن را آسان‌نمایند و از خانواده حمایت کنند.

از مهم‌ترین عواملی که مانع تسهیل ازدواج است، مشکلات فرهنگی و آموزشی و پایین بودن آگاهی‌های عمومی درباره‌ی ابعاد و زوایای گوناگون ازدواج به‌خصوص جایگاه نهاد خانواده در ایجاد فضای توأم با معنویت و اخلاق در جامعه است که در این زمینه دولت وظیفه دارد مطابق آیات و روایات به تبلیغات صحیح آموزه‌های دین درباره ابعاد و جوانب مختلف ازدواج و تشکیل خانواده با استفاده از ابزارهای مختلف به منظور افزایش آگاهی‌های عمومی از طریق استفاده درست از مطبوعات و رسانه‌های جمعی و گروهی تلاش کند.

از دیگر موانع و مشکلات تشکیل خانواده و ازدواج، موانع اقتصادی است؛ دولت تعهدات ویژه‌ای بر عهده دارد که تأمین نیازهای اساسی خانواده یکی از آنهاست. در این زمینه با تأمین نیازهای اساسی مثل مسکن، تأمین اجتماعی، برطرف کردن نیازهای اقتصادی مانند خوراک، پوشاک، اشتغال و در اختیار قرار دادن وسایل کار وظیفه دولت قرار داده شده است. بر اساس آموزه‌ها و تعالیم دینی، تأمین نیازهای اساسی خانواده‌ها به حدی مهم است که کوتاهی در آن رسیدن به هدف آفرینش را غیر ممکن می‌کند. در قرآن کریم بارها به فراهم آمدن نیازهای اساسی به خصوص معاش مردم در زمین اشاره و بر تقسیم معیشت میان آنان تأکید شده است که بیان‌کننده‌ی حق هر فرد در برخورداری از معاش و ابزار گذران زندگی است. علاوه بر قرآن کریم، در سنت و سیره‌ی معصومین نیز همواره به تأمین نیازهای اساسی خانواده‌ها تأکید ویژه شده است، به طوری که هنگامی که امام علی حکومت را به دست گرفت، تأمین نیازهای اساسی در جهت رفاه عمومی را هدف اقتصادی دولت خود اعلام کرد و به والیان خود در سرزمین‌های دیگر تأکید کرد که در جهت تأمین این نیازها تلاش کنند. در این زمینه امام علی در نامه خود به مالک اشتر تأمین نیازهای اساسی و رفاه عمومی خانواده‌ها را وظیفه حاکم اسلامی برمی‌شمارد. (کعبی، وظایف دولت در فراهم کردن مقدمات ازدواج آسان)

مقابله و مبارزه با کانون‌های ضد معنویت و اخلاق

جهان کنونی، آلوده به مفسد و انحرافات گوناگون اخلاقی، عقیدتی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. عمل به اخلاق و معنویت در میان بشریت امروزی کم‌رنگ شده و بازار ظلم، شهوت‌رانی و جهالت، روتق بسیاری یافته است. جهان روزه‌روز از ارزش‌های اخلاقی و دینی فاصله می‌گیرد و به سعادت و کمال راه نخواهد یافت و در تاریکی‌های جهل و فساد به تباهی خواهد رسید. (مرادی، تقویت روحیه جهاد و حق‌طلبی در فرهنگ مهدوی)

از وظایف دولت این است که نه تنها راه حق را به مردم نشان دهد، بلکه از انحرافات دینی، تفکرات التقاطی، از شبهاتی که اعتقادات جوانان را از بین می‌برد و از مفسد اخلاقی و فرهنگی، چیزهایی که موجب تضعیف دین می‌شود و همچنین چیزهایی که موجب ترویج فساد و گناه در جامعه می‌شود، جلوگیری کند؛ مثلاً وقتی دشمنی به مرزهای کشور حمله می‌کند، دولت باید نیرو بفرستد و مانع ورود دشمن شود، زیرا هدف دشمن دزدی دین فرزندان ما است، او آمده است که سعادت دنیا و آخرت آن‌ها را بدزدد و آن‌ها را یک موجود هوس‌باز و شهوت‌ران تربیت کند. «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ» (لقمان/۶) و برخی از مردم، خریدار سخنان بیهوده و سرگرم‌کننده‌اند تا بی‌هیچ علمی دیگران را از راه خدا گمراه کنند.

سرکرده کانون‌های ضد اخلاق و معنویت، جریان صهیونیسم است که توسط فرهنگ غرب و پادوهای غرب‌گرا در ایران حمایت می‌شود، این کانون‌ها در بستر فضای مجازی و هنر فعالیت می‌کنند و اگر برخورد ما باعث تضعیف جریان شود عاقلانه بوده و اگر باعث ابزار دادن دست این جریان‌ها شود عاقلانه نبوده است.

شرط اصلی در مواجهه با این کانون‌ها، اقناع عمومی از طریق جهاد تبیین است و سازوکارهایی که ما را در این مسیر هدایت می‌کند ولایت مداری و روح تعهد و وظیفه‌مداری است. (یحیی‌زاده، سازوکارهای ستیز عاقلانه با کانون‌های ضد اخلاق و معنویت) بنابراین دولت باید ابزارهای رسانه‌ای پیشرفته و فراگیر که امکانات بسیار خطرناکی را در اختیار کانون‌های ضد معنویت و ضد اخلاق قرار داده و تهاجم روزافزون دشمنان به دل‌های پاک جوانان و نوجوانان و حتی نونهالان با استفاده از این ابزارها را شناسایی کند. دستگاه‌های مسئول حکومتی در این باره وظایف سنگینی بر عهده دارند که باید هوشمندانه و کاملاً مسئولانه صورت گیرد. این به معنای رفع مسئولیت از اشخاص و نهادهای غیر حکومتی نیست. در این دوره باید برنامه‌های

کوتاه مدّت و میان مدّت جامعی تنظیم و اجرا شود. (فشارکی، دولت تراز گام دوم انقلاب اسلامی)

یکی دیگر از راه‌های برخورد با کانون‌های ضد معنویت، گسترش مساجد است. مسیر حرکت کشور توسط مراکز و کارشناسان انجام می‌گیرد، بنابراین باید بر اساس مصلحت‌ها و نیازها و ضروریات، اولویت‌بندی صورت پذیرد و در میان انبوه نیازمندی‌ها، آن چیزی که برای پیشرفت کشور مهم است را در اولویت قرار داده و آن اقدام را به شکل صحیح انجام دهند. یکی از مراکزی که مقام معظم رهبری نسبت به جایگاه و نقش مهم آن تأکید داشتند، مسجد بوده است، این پایگاه مهم و اثرگذار در ابعاد اجتماعی، ایمان، ایثار، اخلاق، سیاست و محیط‌زیست نقش بسیار مهمی داشته و می‌تواند داشته باشد و هر موضوعی اجتماعی در جامعه را می‌توان با مسجد پیوند داد. مقام معظم رهبری در این بیانیه بر بهره‌گیری از ظرفیت استفاده‌نشده کشور تأکید کردند، یکی از این ظرفیت‌های استفاده‌نشده، نیروی انسانی به‌ویژه جوانان مستعد، کارآمد جوانان هستند، از جمله مراکز مهم برای حفظ و نگاه داشت این نیروها، مساجد، هستند که تأثیرگذاری بسیاری بر افراد دارند، بنابراین لازم است، در گام دوم انقلاب برای پیوند جوانان با مساجد تلاش صورت گیرد زیرا که مساجد پایگاهی هستند که نظام ارزشی کشور را بر مبنای ایمان و دین گرد آورده است. رابطه حکومت با معنویت و اخلاق باید مشخص شود، در این زمینه حکومتی‌ها و کارگزاران مسجد باید رفتار و منششان مسجدی و مسجد باور باشد و همه قوا و اجزای حکومت اقدامات و فعالیت‌هایشان را در مساجد انجام دهند. برای گسترش معنویت و اخلاق در جامعه نیازمند مسجد هستیم و این موضوع مهم باید از سوی مساجد محقق شود. بعد از آنکه مسئولین خودشان به مسجد باورمند شدند، می‌توانند در ارتقای اخلاق و معنویت جامعه تلاش کنند و در ساخت و توسعه مساجد وارد عمل شوند، بسیاری از فعالیت‌ها و اقدامات باید به مساجد واگذار شود، به‌عنوان مثال شناسایی نیازمندان محله و تأمین

مستمندان از سوی کمیته امداد امام خمینی (ره) به مساجد واگذار شود، نهادهای اجتماعی دیگر هم در این زمینه به کمک مساجد آیند. (قرائتی)

گسترش امر به معروف و نهی از منکر یکی دیگر از راهکارهای مقابله با کانون‌های ضد اخلاقی است. دشمن با ترویج سبک زندگی غربی و بی‌حیایی و بی‌غیرتی به دنبال نابودی نهاد خانواده است. اگر زنان در جامعه به دلیل بی‌حیایی در خدمت استکبار قرار گیرند تشکیل خانواده دچار تأخیر و در نتیجه بحران جمعیت می‌شود. اگر کانون خانواده ضربه بخورد جامعه قدرت حرکت را از دست خواهد داد.

تمدن غرب مردان و جوانان را به سمت بی‌غیرتی هدایت کرده و با گسترش خوش‌گذرانی و تفریحات نامشروع در صدد از بین بردن کانون خانواده است. آن‌ها با ترویج سبک زندگی غربی در فضای مجازی جامعه اسلامی در پی کشتن روحیه غیرت مردان و از بین بردن روحیه جوانان در مبارزه با فساد هستند.

یکی از اهداف آن‌ها سلب عفت و حیا از زنان و به نمایش درآوردن زنان بی‌حیا در سطح جامعه و ترویج بی‌حیایی است و سعی می‌کنند زنان را به عنوان کالا و وسیله لذت‌جویی در جامعه عرضه نمایند. غیرت و حیا در جامعه اسلامی به عنوان مهم‌ترین ارکان اخلاقی محسوب بوده و باعث شده است بنیان خانواده در جامعه اسلامی از استحکام بیشتری برخوردار باشد. راهکار اصلی دشمن برای سلطه بر جامعه اسلامی گرفتن غیرت از مردان و پسران و از بین بردن حیا از زنان است که با کنار گذاشتن حجاب زنان، این بستر آماده می‌شود. کنار رفتن حجاب مقدمه‌ای برای برقراری نقشه‌های دشمن در جهت از بین بردن و تضعیف کانون خانواده است. به همین دلیل دولت باید با جدیت تمام با عوامل ترویج ناهنجاری‌های ضد اخلاقی از جمله کشف حجاب مقابله کند. (دولابی، دشمن با ترویج بی‌حیایی و بی‌غیرتی به دنبال سلطه بر ایران است)

نتیجه گیری

با توجه به بیانات مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب، معنویت و اخلاق در شکل گیری تمدن اسلامی مؤثر است. جامعه معنوی جامعه‌ای است که به معارف اسلامی توجه خاصی دارد و هدف آن سعادت‌مندی در دنیا و آخرت است. اگر اخلاق و معنویت در جامعه تقویت شود، جامعه‌ای کاملاً معنوی و سرشار از نشاط و امید خواهیم داشت و بسیاری از اهداف دشمن با شکست مواجه خواهد شد. دستیابی انسان به اخلاق و معنویت در واقع گرامی داشتن مقام انسان در همه ابعاد و ارکان زندگی است.

برخی از وظایف دولت در ترویج اخلاق و معنویت عبارت‌اند از:

۱_ تلاش برای الگو قرار دادن خود در منش و رفتار اخلاقی و معنوی: اخلاق هر کس نشان‌دهنده شخصیت اوست بنابراین باید در گزینش افراد برای به دست گرفتن مسئولیت به صفات اخلاقی و معنوی او توجه شود، زیرا برای مردم یک جامعه الگو محسوب می‌شوند و سبب اعتماد آن‌ها به مسئولین می‌گردد.

۲_ فراهم کردن زمینه رواج اخلاق و معنویت: هر چه اخلاق و معنویت در جامعه باشد عدالت و مدیریت در تمام زمینه‌ها بیش‌تر خواهد شد و انسان‌های معنوی به جامعه دارای معنویت به‌عنوان ابزاری برای رسیدن به خواسته‌های اصیل و ارزشی خود نگاه می‌کنند.

۳_ کمک کردن به نهادهای اجتماعی: کمک کردن دولت به این نهادها سبب می‌شود اخلاق و معنویت در جامعه گسترش پیدا کند و از بسیاری انحرافات جلوگیری شود.

۴_ در جهانی که مفسد و انحرافات در آن وجود دارد و عمل به اخلاق و معنویت کم‌رنگ است دولت وظیفه دارد که راه حق را به مردم نشان دهد و با چیزهایی که سبب فساد و تضعیف دین می‌گردد مبارزه شود.

فهرست منابع

۱. قرآن
۲. نهج البلاغه، خطبه ۸۷، نامه ۴۷
۳. ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، بيروت، دارالفكر، دار صادر، ۱۴۱۴ ق، ج ۱۰، ص ۸۶
۴. اخوان نبوی، دکتر قاسم، معنویت و اخلاق، نیاز امروز جامعه دینی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، زمستان ۱۳۹۸
۵. اعتماد، حسینه، اخلاق حکومتی؛ ویژگی‌های دولتمردان اسلامی، مجله گنجینه، مرداد ۱۳۸۴، ش ۵۳
۶. آقا پیروز، علی و دیگران، مدیریت در اسلام، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ هفتم، ۱۳۸۹، ص ۳۴۴، ۳۴۲، ۱۵۹
۷. آمدی، ابوالفتح، غررالحکم و دررالکلم، دارالکتاب الاسلامی، ح ۷۶۴۵
۸. انصاریان، حجت‌الاسلام حسین، نظام خانواده در اسلام، قم، ام‌اینها، ۱۳۸۰، ص ۶۵
۹. بانکی پور فرد، امیرحسین، احمد قماش، تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری ۱۳۸۰، تهران، انتشارات تربیت اسلامی، ص ۱۳۶
۱۰. برگزیده سخنان مقام معظم رهبری، فرهنگ و تهاجم فرهنگی، ص ۲۷۷
۱۱. بخاری، محمد، صحیح بخاری، ج ۳، باب نکاح
۱۲. بیانات رهبر انقلاب در حرم مطهر رضوی، ۱/۱/۱۳۸۸
۱۳. بیانات رهبر، ۲۲/۱۱/۱۳۹۷
۱۴. پاکیزه، محمود، نقشه راه و مدل عملیاتی اخلاق و معنویت در گام دوم انقلاب اسلامی،

۱۵. مجموعه مقالات گام دوم انقلاب، الگوی نظام انقلابی تمدن ساز، معنویت و اخلاق، ص

۱۹

۱۶. تقوی دامغانی، رضا، تأملات فرهنگی، تهران، نشر نخیل، چاپ سوم، ۱۳۸۵، ج ۱، ص

۱۷۷

۱۷. توانگر، گالیا، ولایتمداری و بصیرت‌افزایی نقشه راه حقیقت، روزنامه کیهان، شهریور

۱۳۹۶

۱۸. حسینی طهرانی، سید محمدحسین، امام شناسی، مشهد، علامه طباطبائی، ج ۹، ص ۲۰۳

۱۹. حکیمی، محمدرضا، الحیاء، مترجم احمد آرام، ج ۶، ص ۶۷۵، تهران، دفتر نشر فرهنگ

اسلامی، ۱۳۸۰

۲۰. حیدرزاده، زینب، داود عبد‌الهی، نقش آموزش و پرورش در رشد اخلاقی دانش آموزان،

ششمین کنفرانس بین‌المللی دستاوردهای نوین پژوهشی در علوم اجتماعی و علوم تربیتی

و روانشناسی، ۱۳۹۸

۲۱. خان محمدی، هادی، محمد مهدی کشاورزین الگوی اسلامی - ایرانی اخلاق کارگزاران

مبتنی بر اندیشه‌ی مقام معظم رهبری، فصلنامه تخصصی علوم انسانی اسلامی، صدرا،

تابستان ۱۳۹۳، ش ۱۰

۲۲. دولابی، حجت‌الاسلام والمسلمین محمد حاج ابوالقاسم، دشمن با ترویج بی‌حیایی و

بی‌غیرتی به دنبال سلطه بر ایران است

۲۳. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، ج ۱۴، تهران، دانشگاه تهران

۲۴. دیلمی، احمد، مسعود آذربایجانی، اخلاق اسلامی، قم، نشر معارف، چاپ ۵۲، ۱۳۸۶،

ص ۱۸۴

۲۵. رودگر، محمدجواد، نقش اخلاق و معنویت در کارآمدی نظام، مقاله علمی پژوهشی، تابستان ۱۳۸۶، ش ۴۴، ص ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۶
۲۶. زبیدی، محمد بن محمد، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت، دار مکتبه الحیاء، ج ۲۵، ص ۲۵۷
۲۷. طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ج ۴، ص ۵۶۷
۲۸. عباس زاده، روح‌الله، مؤلفه‌های هنجاری رسانه تمدن ساز بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب، فصلنامه علمی پژوهشی اسلام و مطالعات اجتماعی، سال نهم، پیاپی ۳۶، بهار ۱۴۰۱، ش ۴، ص ۱۰۵
۲۹. عدالت نژاد، سعید، رابطه نهاد حکومت با نهاد آموزش و پرورش، مجله معرفت، ۱۳۷۳، ش ۱۱
۳۰. علمدار، فاطمه السادات، مسئله ازدواج سیاست‌ها و عملکردهای دولت، بهار ۱۳۸۶، ش ۳۵، ص ۶۷
۳۱. فرازی از بیانیه گام دوم انقلاب
۳۲. فشارکی، سید محمدجواد، دولت تراز گام دوم انقلاب اسلامی، فاش نیوز، پایگاه خبری تجلی فرهنگ ایثار و شهادت
۳۳. فلاح سلوکلائی، محمد، سیمای کارگزاران دولت اسلامی از منظر امام علی (ع)، معرفت، ۱۳۸۴، ش ۹۳
۳۴. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران، مرکز نشر درس‌هایی از قرآن، چاپ یازدهم، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۳۵۲

۳۵. قرائتی، محسن، گسترش مساجد عاملی در برخورد با کانون‌های ضد معنویت، فروردین

۱۳۹۸

۳۶. کریمی، حجت‌الاسلام هوشنگ، ضرورت برخورداری مسئولان از شاخصه اخلاص در

عمل، اسفند ۱۴۰۱

۳۷. کعبی، آیت‌الله عباس، وظایف دولت در فراهم کردن مقدمات ازدواج آسان، بهمن

۱۳۹۶

۳۸. کیانی، معصومه و همکاران، مفهوم شناسی معنویت از دیدگاه اندیشمندان تربیتی غربی

و مسلمان، فصلنامه اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۱۳۹۴، ش ۲، ص ۱۰۱

۳۹. لباف، فریبا، شناسایی فضائل اخلاق حرفه‌ای پلیس و ریشه‌های آن از دیدگاه فرماندهی

۴۰. معظم کل قوا، فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، ۱۳۹۸، ش ۱، ص ۶۰

۴۱. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، موسسه وفاق، ج ۶۷، باب ۵۹، ص ۳۷۲، ج ۷۸،

ص ۳۳۳

۴۲. مجله حدیث زندگی، روش‌های تعلیم و تربیت اخلاقی از دیدگاه قرآن، مهر و آبان

۱۳۸۶، ش ۳۷

۴۳. محمدی ری‌شهری، محمد، میزان الحکمه، قم، موسسه دارالحدیث العلمیه و الثقافیه

مرکز للطباعه و النشر، ج ۳، ص ۶۰

۴۴. مرادی، جهانگیر، تقویت روحیه جهاد و حق‌طلبی در فرهنگ مهدوی، بهار ۱۴۰۱

۴۵. مردانی نوکنده، محمدحسین، سالم‌سازی محیط جامعه از آلودگی‌های اخلاقی در

حکایات قرآنی، پژوهشنامه معارف قرآنی، سال ششم، پاییز ۱۳۹۴، ش ۲۲

۴۶. مسکویه، ابوعلی احمد بن محمد، تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق، قم، انتشارات بیدار،

ص ۵۱

۴۷. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، انتشارات صدر، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۵، ج ۲۴، ص ۲۴
۴۸. مطهری، مرتضی، برگرفته از نرم‌افزار مجموعه آثار شهید مطهری، قم، علوم کامپیوتری نور، ج ۳، ص ۵۱۵
۴۹. مظفر، محمود، نقش نماز و معنویت در پیروزی و رشد انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب، به من ۱۳۹۷
۵۰. مکارم شیرازی، ناصر، پیام قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶، ج ۲، ص ۲۲
۵۱. موسوی، سیده حکیمه، محمدمهدی کریمی نیا، مجتبی انصاری مقدم، راهکارهای تقویت معنویت در جامعه با تکیه بر بیانیه گام دوم انقلاب، پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، ش ۳۸
۵۲. میرزایی، مهدی، تحلیل مؤلفه‌های معنویت و اخلاق در وصیت‌نامه شهدای فرهنگی استان ایلام مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، فصلنامه شاهد اندیشه، پاییز و زمستان ۱۴۰۰، دوره جدید، ش ۲، پیاپی ۴، ص ۵۳
۵۳. یحیی زاده، حجت‌الاسلام سید علی، سازوکارهای ستیز عاقلانه با کانون‌های ضد اخلاق و معنویت، اسفند ۱۴۰۰
۵۴. یعقوبی، ابوالقاسم، افزایش عیار معنویت و اخلاق در سایه انقلاب اسلامی، خبرگزاری رسا، مرداد ۱۳۹۶